

SABIT SYLA

**LUFTA E USHTRISË ÇLIRIMTARE TË KOSOVËS
NË ZONËN OPERATIVE TË SHALËS
DHE HUMBJET E FORCAVE SERBE**

Përfundimi i Luftës Ballkanike dhe vendimet e Konferencës së Paqes i gjetën trevat veriore e verilindore shqiptare nën pushtimin serb e malazez. Ato u ndanë në njësi administrative nga nevoja për kontrollimin sa më të lehtë dhe aneksimin e tyre. Kosova nën administrimin serb u nda në pesë qarqe, kurse Peja ishte qendër administrative për rajonet e Kosovës nën administrimin malazez.¹

Serbia dhe Mali i Zi ndoqën një politikë shkombëtarizuese, duke përdorur metodat e dhunës e të represionit, që përfshinin plaçkitjet, vrasjet, shpërnguljet, konvertimet, kolonizimet, e shumë forma të tjera të dhunës. Në shtator 1913, kundër regjimit serb u ngrit në revoltë treva e Dibrës. Kryengritja përfshiu një pjesë të madhe të Kosovës, kurse në mars 1914 një tjetër kryengritje shpërtheu në rrethinën e Rahovecit.² Që të dyja ato u shuan dhunshëm, kurse masat represive ndaj banorëve të pafajshëm ishin të skajshme. Krahas kryengritjeve, në vise të ndryshme të Kosovës, sidomos pas vitit 1914, filluan të riorganizoheshin çetat kaçake si përgjigje ndaj dhunës serbe.

Një gjendje e tillë për shqiptarët vazhdoi deri në fund të vitit 1915, kur forcat ushtarake serbe, të paafta të përballeshin me ushtrinë austro-hungareze nga Veriu dhe atë bullgare nga Lindja, kaluan përmes territorit shqiptar në Selanik, ku Fuqitë Aleate kishin themeluar frontin e Selanikut. Që nga janari i vitit 1916, Kosova dhe trevat tjera shqiptare u vunë nën administrimin e forcave të Boshtit, pra të Austro-Hungarisë e Bullgarisë. Zona bullgare përfshinte: Llapin, Prishtinën, Gjilanin,

¹ Liman Rushiti, *Ndarja territoriale dhe rregullimi administrativ i Kosovës (1878-1941)*, Instituti i Historisë, Prishtinë: 2004, f. 65-71.

² Liman Rushiti, "Rezistenca e popullit shqiptar kundër pushtuesve serbo-malazezë, 1912-1914", *Kosova*, nr. 24-25/2002-2003, Instituti i Historisë, Prishtinë: 2003, f. 166-169.

Drenasin, Suharekën, Prizrenin etj., të organizuara në tri qarqe: Prizren, Prishtinë dhe Shkup, kurse zona austro-hungareze përfshinte: Mitrovicën, Vushtrrinë, Skenderaj etj. Këto vise, ishin të lidhura me Guvermanin gjeneral ushtarak për Serbi, respektivisht për Mal të Zi.³

Në zonat e kontrolluara, austro-hungarezët dhe bullgarët ndoqën politika të kundërta ndaj shqiptarëve. Për të pasur mbështetjen e tyre, austro-hungarezët lejuan disa të drejta kombëtare si: përdorimi i flamurit e gjuhës shqipe në administratën lokale dhe vijimin e shkollave në gjuhën shqipe, kurse bullgarët nuk u njohën shqiptarëve asnjë të drejtë. Pushtimi bullgar nuk kishte asnjë dallim nga ai serb i viteve 1912-1915. Si rezultat, u shpeshuan sulmet kaçake jo vetëm kundër bullgarëve, por edhe austro-hungarezëve. Në rajonet e Drenicës, Llapit, Shalës së Bajgorës, Gjilanit, Tetovës etj., u shtri rezistenca e armatosur shqiptare.⁴

Në prag të përfundimit të Luftës së Parë Botërore, forcat Aleate, në të cilat gjendeshin rreth 100 000 trupa serbe, kishin shpërthyer frontin e Selanikut dhe po marshonin drejt veriut të Ballkanit. Ushtria franceze e pushtoi Kosovën dhe më pas ia dorëzoi Komandës së Divizionit Jugosllav e Armatës II serbe.⁵

Njësitet jugosllave të vendosura në Kosovë filluan menjëherë zbatimin e politikës së terrorit. Në emër të spastrimit të territorit, çarmatosjes së popullatës dhe vendosjes së rendit e qetësisë u zhvilluan ekspedita të shumta ushtarake. Qindra fshatra u dogjën dhe u masakruan me mijëra njerëz (burra, gra e fëmijë). Këto fushata ndjekjeje nuk pushuan deri në vitin 1924, kur u vra Azem Bejta dhe u likuidua Lëvizja Kaçake.⁶

Krahas aksioneve ushtarake u ndërmorën edhe veprime politike të cilat kishin për qëllim arritjen e disa objektivave: zhdukjen e kompaktësisë shqiptare në Kosovë përmes shpërnguljeve, vendosjen e elementit sllav dhe ngritjen e vetëdijes së tij etj. Për t'i realizuar këto

³ Sabri Rexha, *Historia demografike e Kosovës - Vështrim historik nga mesi i shekullit XIX*, Instituti Albanologjik, Prishtinë: 2013, f. 134-135.

⁴ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. I (Illirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI – vitet 20 të shek. XIX), Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë: Toena, 2002, f. 442.

⁵ Mikel Ndreca, *87 vjet terror dhe gjenoçid shtetëror (1912-1999)*, Prishtinë: Rentabil-Kosova, 2001, f. 42.

⁶ *Po aty*, f. 42.

objektiva, qeveria jugosllave gjatë muajve gusht-shtator 1920 nxori dy ligje: “Ligji për Reformën Agrare” dhe “Dekretin për kolonizimin e pjesëve të reja jugore”.⁷ U shpronësuan parcela të konsiderueshme tokë pjellore, të cilat iu dhuruan kolonëve sllavë. Nga të dhënat del se mbi 53 000 kolonë sllavë u vendosën në Kosovë në periudhën midis dy luftërave botërore.⁸ Meqë Reforma Agrare dhe Kolonizimi nuk kishin dhënë rezultatet e pritura, Jugosllavia në korrik të vitit 1938 arriti një marrëveshje për shpërnguljen e 40 000 familjeve “myslimane” nga krahinat që Serbia e Mali i Zi i kishin aneksuar më 1913.⁹ Ajo duhej të realizohej brenda gjashtë vitesh, por intervenimi i diplomacisë shqiptare dhe fillimi i Luftës së Dytë Botërore pamundësuan zbatimin e saj.

Në prill të vitit 1941 forcat e Boshtit, Italia dhe Gjermania sulmuan Jugosllavinë. Territoret shqiptare në Jugosllavi u ndanë në tri pjesë: Mitrovica dhe Podujeva u vendosën nën administrimin gjerman; Gjilani, Ferizaj, Kumanova etj., nën administrimin bullgar, kurse pjesa e mbetur e Kosovës, Plava, Gucia, Ulqini etj., mbetën nën administrimin italian dhe si të tilla iu bashkëngjitën Shqipërisë.¹⁰

Ky akt u konsiderua si arritje e një aspirote kombëtare ngaqë me trugun amë u bashkua një sipërfaqe dhe një popullsi e konsiderueshme shqiptare. Për t’i administruar këto troje, u formua “Ministria për trojet e çliruara”. Në krye të saj qëndruan përfaqësues shqiptarë, të cilët shfrytëzuan mundësitë e ofruara dhe organizuan sistemin arsimor në Kosovë, që gjatë viteve 1941-1943 funksionoi sipas ligjeve arsimore të Ministrisë së Arsimit të shtetit shqiptar. Gjatë këtyre viteve, në Kosovë ushtruan veprimtarinë e tyre rreth 180 shkolla fillore.¹¹

Pas kapitullimit italian, shtator 1943, trevat shqiptare u vendosën nën administrimin gjerman. Ndërkohë forcat politike që vepronin në trevat

⁷ Hakif Bajrami, *Rrethanat shoqërore dhe politike në Kosovë më 1918-1941*, Prishtinë: 1981, f. 52.

⁸ Milovan Obradović, *Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovo 1918-1941*, Pristina: Inst. za Istoriju Kosova, 1981, f. 221.

⁹ *Arkivi i Kosovës* (më tej: AK), Fondi diplomatik i Ministria e Jashtme e Jugosllavisë (MPJJ), Ambasada jugosllave në Turqi, Kutia III, f. 5, Dosja II, 1939, f. 65-66.

¹⁰ *Fletorja zyrtare*, Nr. 70, Tiranë: 19 qershor 1943-XXI, f. 4. Dekret Mëkambësues Nr. 189, Krijim i Këshillave Administrative në Viset e Lirue, Tiranë, 28 maj 1943.

¹¹ Hysni Myzyri, *Historia e Shqipërisë dhe e shqiptarëve*, Prizren: Siprint, 2001, f. 293-294.

shqiptare ishin nacionalistët dhe partizanët komunistë. Secila kishte bindjet e veta. Ndërsa, nacionalistët shpresonin në fitoren e gjermanëve, komunistët kishin idealin e vetëvendosjes së popujve. Mbi këto baza u aprovua Rezoluta e Bujanit, gjatë mbledhjes së Këshillit Nacional-çlirimtar të Kosovës të mbajtur në Bujan, Malësi e Gjakovës, më 31 dhjetor 1943 - 1 e 2 janar 1944, që bënte thirrje për respektimin e të drejtës së popullit të Kosovës për vetëvendosje, respektivisht bashkimin e Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit me Shqipërinë.¹²

Por, një vendim i tillë nuk u respektua. Brigadat partizane serbe-maqedonase marshuan në fund të vitit 1944 dhe fillim të vitit 1945 në drejtim të Kosovës. Në fillim të shkurtit të vitit 1945 komandanti suprem i Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Jugosllavisë shpalli administrimin ushtarak në Kosovë, kurse në krye të komandës së kësaj administrate emëroi malazezin, Sava Drljeviç.¹³ Qëllimi i këtij akti ishte shtypja e çdo rezistence me synim aneksimin e Kosovës. Ai ishte një prelud që çoi në shtypjen e kryengritjes së Drenicës, të udhëhequr nga Shaban Polluzha (dhjetor - shkurt 1945), dhe në Kuvendin e Prizrenit (8-10 korrik 1945), apo Kuvendi i Këshillit Popullor të Kosovës e të Rrafshit të Dukagjinit, ku u miratua rezoluta që Kosova t'i bashkëngjitej Serbisë, si pjesë përbërëse e saj.¹⁴

Vitet pasuese ishin të rënda për shqiptarët. Përveçse nuk u njihej asnjë e drejtë kombëtare, ata iu nënshtruan dhunës sistematike serbe, e cila zgjati deri në vitin 1966, kur në njërin nga plenumet komuniste shkarkohet nga pozitat udhëheqëse Aleksandër Rankoviçi, i cili kontrollonte policinë sekrete jugosllave, duke shënuar edhe fundin e grupimit burokratik-centralist. Në këtë mënyrë u hap rruga drejt një faze të liberalizimit shoqëror, politik dhe ekonomik, nga i cili do të përfitonin dukshëm edhe shqiptarët, pozita e të cilëve po shkonte kah barazimi me

¹² Ana Lalaj, "On the Bujan Conference", *The Truth on Kosovo*, The Academy of Sciences of the Republic of Albania, The Institute of History, Tirana: 1993, f. 207.

¹³ *Zbornik Dokumentata i Podataka o Narodnooslobodilačkom ratu*, Tom II, Knjiga XV, Dokumentata Centralnog Komiteta KP Jugoslavije i Vrhovnog Štaba NOV i PO Jugoslavije i Generalštaba JA, 1 janar-15 maj 1945, Vojnoistorijski Institut, Beograd: 1982, dok. nr. 96, f. 169.

¹⁴ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll. IV, Shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore dhe pas saj, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë: Toena, 2007, f. 341-342.

të tjerët në Federatë.¹⁵ Por, shqiptarët kërkonin më shumë të drejta dhe shpallën vendosmërinë e tyre për të luftuar për të drejta kombëtare dhe njerëzore, duke u ngritur kundër autoritetit të shtetit jugosllav që për dekada i kishte shtypur e ndrydhur dhe vazhdonte të mos i dëgjonte. Kështu në nëntor të vitit 1968, në qytetin e Prizrenit, u organizua demonstrata e parë masive në Kosovë dhe për herë të parë në mënyrë publike u kërkuar Kosova - Republikë. Ajo do të pasohej edhe nga demonstratat e shqiptarëve në komuna të tjera të Kosovës e shqiptarëve në Maqedoni dhe Mal të Zi.

Arritje për Kosoven ishin hapja e Universitetit të Prishtinës dhe institucioneve tjera kërkimore shkencore, si dhe miratimi i Kushtetutës së vitit 1974, e cila i ofronte Kosovës disatribute si: e drejta për miratimin dhe ndryshimin e kushtetutës, e drejta për organizim autonom të qeverisjes dhe pavarësi të sistemit gjyqësor etj.¹⁶ Megjithëkëtë, statusi i Kosovës krahasuar me republikat e tjera të Jugosllavisë nuk ishte i barabartë, duke e lënë të pambyllur hendekun ndërmjet Kosovës dhe njësive të tjera federative. Shqetësimi dhe përpjekjet e shqiptarëve të Kosovës për prosperitet, dora dorës po fokusoheshin në një pikë: si të pavarësoheshin nga Serbia dhe të arrinin statusin e Republikës. Të gjithë ata që punonin për realizimin e saj arrestoheshin e burgoseshin. Sipas burimeve të ndryshme arkivore shqiptare dhe jugosllave në vitet 1974-1981 ishin arrestuar për veprimtari nacionaliste më shumë se 600 shqiptarë. Pa kaluar as një vit nga Kushtetuta e vitit 1974, Kryesia e RS të Serbisë organizoi një komision për të kundërshtuar zgjidhjet kushtetuese të vitit 1974 lidhur me statusin e krahinave dhe raportin e tyre me Serbinë. Në Federatën jugosllave Kosova mbeti rajoni më i prapambetur në të gjithë treguesit ekonomik. Në vitin 1979 kapaciteti prodhues për banorë në Kosovë ishte 7,2 herë nën nivelin federativ dhe 16 herë nën atë të Sllovenisë. Në vitin 1980 të ardhurat kombëtare për banorë në Kosovë përbënin 28,1% të mesatares jugosllave. Politika ekonomike e udhëheqjes jugosllave ishte e ndryshme me praktikën që ndiqej në njësitë e tjera federative. Ajo mbeti në thelb një politikë

¹⁵ Noel Malcolm, *Kosova një histori e shkurtër*, Prishtinë: Koha, 2001, f. 338.

¹⁶ *Kosovo: pravo i politika, Kosovo u normativnim aktima pre i posle 1974. godine, Helsinki odbor za ljudska prava u Srbiji*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1998, f. 12.

kolonialiste. Nga ana tjetër, aspirata e shqiptarëve të Kosovës për jetë të pavarur bëhej gjithnjë e më imponuese. Pakënaqësia ndaj pushtetit nacionalist serb përfshiu të gjitha shtresat e popullsisë. Demonstratat e vitit 1981 që shpërthyen në pranverë të vitit 1981 ishin rrjedhojë e këtij procesi. Studentët e Universitetit të Prishtinës dhe populli që iu bashkua gjatë muajve mars-prill 1981 demonstuan për ngritjen e statusit politik të Kosovës - për Kosovën Republikë. Kundërpërgjigjja e organeve komuniste jugosllave ishte e ashpër. Vendosja e shtetdrehtimit ushtarak në Kosovë u pasua me procesin e diferencimit ideopolitik, që spastroi nga universiteti e udhëheqja e lartë politike krahinore një numër të madh intelektualësh e përfaqësuesish shqiptarë.¹⁷

Pas vitit 1981 filloi konsolidimi i nacionalizmit serb në Serbi e Kosovë, një propagandë antishqiptare, si dhe rindërtimi i mitit serb për Kosovën. Në pushtet mbizotëroi rryma nacionaliste, e cila hartoi programin nacional serb, kurse anulimi i autonomisë së Kosovës, më 23 mars 1989, nga votimi i dhunshëm në Kuvendin e Kosovës, ishte hapi i parë në këtë drejtim.¹⁸

Anulimi i Autonomisë së Kosovës vazhdoi me procesin e integritetit të Kosovës në Serbi, përmes uzurpimit të kompetencave legislative e ekzekutive. Si reagim, deputetët e Kuvendit të Kosovës shpallën më 2 korrik 1990 Deklaratën Kushtetuese, që i jepte Kosovës të drejtën e përcaktimit të statusit të saj, kurse në shtator 1990 shpallën Kushtetutën e Kosovës, për të vazhduar më 1991 me Referendumin për Kosovën shtet të pavarur e sovran.¹⁹

Në bazë të këtyre vendimeve klasa politike shqiptare punoi në dy drejtime: konsolidimin e brendshëm përmes ndërtimit të institucioneve paralele dhe rezistencën pasive kundër okupimit, përmes sensibilizimit të çështjes së Kosovës në arenën ndërkombëtare. Angazhimi për zgjidhjen e drejtë të statusit të Kosovës në drejtim të pavarësisë së saj u prit ftohtë jo vetëm nga faktori ndërkombëtar, por edhe nga njësitë tjera federale. Vetëm Kuvendi i Republikës së Shqipërisë përmes një Deklarate, më 21

¹⁷ Lefter Nasi, *Aspekte të shtypjes kombëtare e politike të shqiptarëve në Kosovë (1981-1986)*, Tiranë: Toena, 2011, f. 98.

¹⁸ Zekeria Cana, Fejton (XIV), *Kosova Sot*, 26 shtator 2000, f. 19.

¹⁹ "Report", *The Truth on Kosova ...*, f. 345.

tetor 1991, njohu Republikën e Kosovës, si shtet sovran e të pavarur, mbi bazën e lirisë dhe barazisë të plotë me të gjithë popujt tjerë.²⁰

Komuniteti ndërkombëtar, i preokupuar edhe nga rrethanat që u acaruan me nisjen e konfliktit të armatosur në Kroaci e Bosnjë-Hercegovinë, nuk e pa të udhës t'i kushtonte vëmendje kërkesave që vinin nga shqiptarët e Kosovës. Ai u mjaftua vetëm në angazhimin për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut dhe rikthimin e një autonomie lokale në Kosovë. Një qëndrim i tillë dëshmohet edhe nga rezoluta e Parlamentit Evropian, e miratuar më 15 shkurt 1990, për gjendjen në Kosovë dhe respektimin e të drejtave të njeriut²¹, si dhe nga Rezoluta e Përbashkët* e Senatit dhe Kongresit Amerikan e cila në esencë bënte thirrje për ndalimin e dhunës, mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe rikthimin e autonomisë politike të Kosovës.²²

Gjatë viteve 1990-1999 faktori ndërkombëtar në përgjithësi mbajti një qëndrim refuzues ndaj kërkesave të shqiptarëve të Kosovës për pavarësi. Ai u mjaftua në respektimin e të drejtave të njeriut dhe në sigurimin e një lloj autonomie në kuadër të Serbisë, respektivisht Jugosllavisë. Një qëndrim i tillë, ishte më i theksuar në vitet 1991-1992 pasi fokusi i komunitetit ndërkombëtar ishte drejtuar në problemet që dolën nga shpërbërja e Jugosllavisë dhe në formësimin e qëndrimit që ai duhej të mbante. Ndaj Kosovës vëmendja ishte sipërfaqësore dhe nuk ishte pjesë e një procesi të mirëfilltë ndërkombëtar. Kjo u dëshmuar në konferencën ndërkombëtare të Londrës²³, mbajtur në gusht 1992. Edhe

²⁰ *Arkivi i Ministrisë së Punëve të Jashtme të Shqipërisë* (më tej: AMPJ), viti (më tej: V.) 1991, dosja (më tej: D.) 1598, fl. 141-142. Deklaratë e Kuvendit Popullor të Republikës së Shqipërisë.

²¹ *Po aty*, V. 1990, D. 1098, fl. 5-7, 12-14. Rezolutë mbi gjendjen në Kosovë.

* *Concurrent Resolution* - Rezoluta e Përbashkët është një rezolutë që aprovet nga dy dhomat e legjislativit dhe për të nuk kërkohet nënshkrimi i shefit ekzekutiv dhe nuk e përmban fuqinë e ligjit.

²² AMPJ, V. 1990, D. 957/1. Rezolutë e Senatit Amerikan për Kosovën, dërguar Ministrisë së Jashtme në Tiranë nga përfaqësuesi i përhershëm i RPS të Shqipërisë pranë OKB-së, Bashkim Pitarka, Nju Jork, më 4 korrik 1990, f. 11-16.

²³ *Raporti kosovar*, Instituti Kosovar për Kërkime dhe Zhvillimeve të Politikave, Seria e kërkimeve politike, Prishtinë: KIPRED, 2005, f. 42, 304-305. Shqiptarët e Kosovës u ftuan si vëzhgues, por jo si pjesëmarrës. "Nëse planifikoni të jeni në Londër në kohën e mbajtjes së Konferencës", i shkruante Lordi Kerington Rugovës, do të ishte e mundur që t'i kenë disa takime, mirëpo "për arsye praktike dhe të tjera nuk do të jetë e

gjatë viteve 1992-1995 komuniteti ndërkombëtar ishte i angazhuar kryesisht në ndaljen e konflikteve të armatosura në Kroaci dhe Bosnje-Hercegovinë. Ndërsa në aspektin e jashtëm Kosova u la në harresë, në aspektin e brendshëm vazhdonte dhuna sistematike policore serbe. Për shkak të cilësimit të Serbisë si faktor paqeje në Ballkan qëndrimi refuzues ndaj kërkesave për pavarësi vazhdoi edhe në vitet 1995-1997. Kosova nuk u ftua në Konferencën e Dejtonit më 1995. Komuniteti ndërkombëtar përsëri përpiquej që Kosova të kishte një lloj autonomie në kuadër të Serbisë, me gjithë rritjen e dhunës e presionit policor.

Organizimi i rezistencës së armatosur u pa si e vetmja alternativë për çlirimin e Kosovës dhe zgjidhjen përfundimtare të çështjes së saj. Ndonëse celulat e para të organizimit të rezistencës së armatosur i hasim qysh në fillim të viteve 1990, 28 nëntori i vitit 1997 shënoi daljen publike të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, në fshatin Llaushë të komunës së Skënderajit.

* * *

Në fund të shek. XX alternativa e luftës së armatosur për çlirimin e vendit, fitoi terren në tërë Kosovën. Shala e Bajgorës²⁴ nuk mbeti pas këtij organizimi. Atje, ashtu si në regjionet e tjera, forma e veprimtimit ishte

mundur që delegacionit tuaj t'i ofrojmë qasje në konferencë (...) Po bëjmë përpjekje të jashtëzakonshme për të siguruar që pikëpamjet e shqiptarëve të Kosovës të dëgjojen...".

²⁴ Shala e Bajgorës është një hapësirë gjeografike e populluar kryesisht me popullsi shqiptare, si një tërësi kompakte e etnografike. Shtrihet ndërmjet qyteteve: Leposaviqit (në veri), Podujevës (në lindje), Vushtrisë (në jug) dhe Mitrovicës e Zveçanit (në perëndim). Rreth dyzet fshatra në lindje të lumit Ibër (Angrit të lashtë), u takojnë këtyre komunave, si Albanikut (Leposaviqit): Ceraja, Lumbardhi (Bistrica) e Koshtova e Vllahisë; Zveçanit: Këlmendi, Boletini e Zhazha; Mitrovicës: Shpati (Shupkovci), Kodra (Zasella), Rrëzhana (Strana), Gurakuqi (Kutllovci), Stantërgu, Lumëzi (Reka), Rahova, Kçiqi i Vogël, Shkemzeti (Cërrnusha), Rashani, Mazeti (Mazhiqi), Tërstena, Bajgora, Barja, Vidusha (Vidishiqi), Maxhera, Melishta (Melenica), Lajthishti (Zabërrxhë), Kaçanolli, Ukshinaj (Kovaçica), Starasella, Rrëzhana, Delmari (Ofçari), Dedaj (Dedia), Batahiri, Lisi (Lisica), Vllahia, Bletaja (Selaci), Zijaça, Sheshi i Vjetër, Trepçalitë etj.; Vushtrisë: Kurillova, Skroma, Lajthiza, Gumnishta, Sllakovci (Gryka), Vesekofci; dhe Besianës (Podujevës): Zhitia e Breca. Në aspektin gjeografik, në territorin e Shalës së Bajgorës bëjnë pjesë edhe disa fshatra tjera, si: Rudari i Madh, Rudari i Vogël, Jozheviku, Kamenica, Bugariqi, Grabovci etj. Shih: Fazli Hajrizi, *Mitrovica dhe Shala e Bajgorës në fokusin e historisë (Ngjarje, personalitete historike, arsimore dhe kulturore)*, Prishtinë: Libri Shkollor, 2011, f. 23.

fillimisht ajo guerile, e cila në vetvete përmbante strategjinë: godit e tërhiq. Kështu, në fund të vitit 1996 dhe fillim të vitit 1997, u ndërmorën disa sulme kundër forcave serbe, si: aksioni me bomba dore më 11 shkurt 1996 në Vushtrri;²⁵ aksioni te Ura e Gjakut (Mitrovicë), në qershor të vitit 1996²⁶; më 27 shtator 1996, u hodhën dy granata dore, në repartin ushtarak “Millosh Obiliqi”, në Vushtrri²⁷; më 9 dhjetor 1997 në Akrashticë, u çarmatos një patrullë e policisë serbe,²⁸ ndërsa më 28 shkurt 1998, u ndërmor një aksion në burgun e Smrekonicës.²⁹ Edhe në fshatrat e Artakollit, përkatësisht Çyqavicës,³⁰ filloi dalja publike e njësiteve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (më tej: UÇK) dhe në mars të vitit 1998 formohet baza e parë e UÇK-së, në Zhilivodë.³¹ Më 6 maj 1998, në Mitrovicë, studentë Artim Jashari, vrau dy policë serbë dhe plagosi një tjetër,³² por gjatë sulmit ai plagoset rëndë dhe ndërron jetë.³³ Artim Jashari ishte një ndër dëshmorët e parë të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës.

Bazuar në “Buletin” nr. 1, të Brigadës 141 “Mehë Uka”, të datës 6 janar 1999, del se Njësiti i Parë i UÇK-së, ka dalë publikisht në rajonin e Shalës, në pranverë të vitit 1998, në Zabërrgjë*, i përbërë nga tetë vetë.³⁴ U vendosën lidhje edhe me disa pjesëtarë të tjerë të UÇK-së në ato anë

²⁵ Gjykata e Qarkut Prishtinë (më tej: *GJQP*), P. nr. 37/97. Në emër të popullit, Aktgjykim, Besim Rama, Sahit Jashari, Ali Januzi, Idriz Asllani, kryetarja e Kolegjit, gjyqtarja Sllagjana Petroviq, Prishtinë, më 21.07.1997, f. 6.

²⁶ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës, I, A-K*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Prishtinë: 2018, f. 812.

²⁷ *GJQP*, P. nr. 37/97..., f. 40.

²⁸ Intervistë dhënë autorit nga Emin Musa, ish-ndihmëskomandant i Personelit, të Brigadës 141 “Mehë Uka”, dhe njëri ndër themeluesit e saj, mars 2019.

²⁹ Intervistë dhënë autorit nga Rexhep Suma, ish-komandant i Njësimit për Intervenime të Shpejta të Brigadës 141 “Mehë Uka”, 20 qershor 2019.

³⁰ Safet Hasani, *Enver Tahiri, Çyqavica çerdhe trimash*, Prishtinë: Biblioteka “Hivzi Sylejmani”, 2012, f. 48.

³¹ Intervistë dhënë autorit nga Arif Krasniqi, ish-komandant i Batalionit të Parë të Brigadës 142, korrik 2020.

³² NK - SO89, *Humbjet e policisë serbe gjatë luftës në Kosovë*, f. 15, 19; Kosova Arkiv, Artim Jashari - Lajmet e televizioneve më 6 maj 1998, publikuar 31 tetor 2018, https://www.youtube.com/watch?v=L9AU0U_7bSg

³³ Halit Barani, *Tmerri i dokumentuar*, Mitrovicë: Viprint, 2009, f. 175.

* Fshat në komunën e Mitrovicës.

³⁴ *Buletini*, Nr. 1, 6 janar 1999, Arkivi i Brigadës 141 “Mehë Uka”.

dhe brenda dy javëve të para, Njësitit në Zabërrgjë u zgjerua duke u përbërë mbi 30 vetë, me udhëheqës të parë të saj, Avni Imeri-Liqej.³⁵ Më 6 qershor 1998, në Zabërrgjë u vendosën edhe pjesëtarët e parë të UÇK-së së Llapit, duke u shndërruar në qendër grumbullimi, rekrutimi, sistemimi dhe stërvitjeje të para të UÇK-së në rajonin e Shalës, por jo vetëm. Më vonë do të shndërrohet edhe si qendër e parë e stërvitjeve themelore për Nënzonën Operative të Shalës (më tej: NZOSH) dhe më pas edhe për Nënzonën Operative të Llapit (më tej: NZOLL). Nga tetori 1998, Bajgora do të bëhet qendër e stërvitjeve të Brigadës 141 “Mehë Uka”.³⁶ Më 13 qershor 1998, në shkollën e këtij fshati (Zabërrgjë), u formua shërbimi sanitar. Prej saj, më 17 qershor 1998, niset grupi i parë i ushtarëve prej 10 vetash për në Shqipëri, për sigurimin e armatimit për repartet e vendosura në Shalë dhe më 6 korrik kthehen në Bare.³⁷

Në qershor të këtij viti (1998), nga disa drejtues të ZOSH-së, u kërkua ndihmë për armatim të rëndë në Shtabin e Drenicës në Likovc, ku i ofruan një gulinov kundërajror 12.7 dhe një minahedhës 80 mm, i cili u mor dhe u dërgua në Shalë. Këto armë ishin të vetmet e këtij lloji për Brigadën 141 deri me kthimin e grupit II dhe III nga Shqipëria. Grupi i dytë i ushtarëve nga Shala për në Shqipëri, ishte nisur më 29 qershor dhe kishte mbërritur më 4 korrik, në Tropojë. Gjatë kthimit më 18 korrik, ata bien në pritë të forcave serbe, vritet luftëtari Shahin Krasniqi, plagosen tre të tjerë dhe një lëndohet. Pjesa e grupit që shpëtuan rikthehen në Shqipëri dhe pas ca ditësh do të takohen me grupin e tretë, i cili tashmë ishte nisur për armatim nga Shala. Ai ishte nisur më 18 korrik dhe përbëhej prej 77 vetash. Më 20 gusht, me bashkimin edhe të 10 luftëtarëve të tjerë nga grupi i dytë numri arriti në 87 vetë. Gjatë rrugës për kthim ranë në pritë në kufi në trekëndëshin Kosovë, Shqipëri, Mali i Zi dhe u plagosën dy ushtarë nga Brigada 141.³⁸

³⁵ Intervistë dhënë autorit nga Emin Musa, ish-ndihmëskomandant i Personelit, të Brigadës 141 “Mehë Uka”, dhe njëri ndër themeluesit e saj, mars 2019.

³⁶ Miftar Kurti, “Zona Operative e Shalës në shtypin e Kosovës dhe Shqipërisë (1998-1999)”, *Kosova*, nr. 44/2019, Instituti i Historisë, Prishtinë: 2019, f. 233.

³⁷ Intervistë dhënë autorit nga E. Musa., mars 2019.

³⁸ Intervistë dhënë autorit nga Nexhat Dedia, ish-pjesëtar i Njësitit të Parë në Zabërrgjë, dhjetor 2019.

Në rajonin e Shalës, fillimisht formohen njësitet, skuadrat, togjet dhe kompanitë, e më pas batalionet e Brigadës. Njësitet e para në terren, si pozita mbrojtëse, ishin formuar nga data 6 qershor 1998, por me shkresa zyrtare dhe emërimet nga 24 qershori 1998. Kështu, pas Zabërrgjës, njësitet e para me vendqëndrim në Shalë të Bajgorës, kanë qenë: Njësi në Bajgorë, Kaçanoll, Mazhiq, Melenicë, Rahovë, Pasomë, Vllahi, Bare, Skromë etj. Jo vetëm këto, por edhe të tjera, të formuara me kontributin e tyre çuan deri në krijimin e njësiteve më të mëdha të tipit kompani, batalion dhe brigada.

Formimi i Zonës Operative të Shalës

Kosova, deri në nëntor të vitit 1998, ishte një zonë operative e UÇK-së, e organizuar në shtatë nënzona operative (më tej: NZO): NZO e Drenicës, NZO e Pashtrikut, NZO e Dukagjinit, NZO e Shalës, NZO e Llapit, NZO e Nerodimes dhe NZO e Karadakut. Shtabi i Përgjithshëm i UÇK-së (më tej: SHPUÇK), në mbledhjen e mbajtur më 12 nëntor 1998, mbështetur në nevojën e riorganizimit, strukturimit dhe ngritjes së komandimit, nxori këtë vendim: 1. Nënzonat operative të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, shpallen zona operative; 2. Të bëhet ristrukturimi i komandave të zonave operative. Ky vendim u drejtohet: zonave operative, Arkivit dhe Drejtorisë Operative.³⁹ Me këtë vendim u bë kalimi nga organizimi i nënzonave operative, në zona operative: Zona Operative e Drenicës (më tej: ZOSH), Zona Operative e Pashtrikut (më tej: ZOP), Zona Operative e Dukagjinit (më tej: ZOD), Zona Operative e Shalës (më tej: ZOSH), Zona Operative e Llapit (më tej: ZOLL), Zona Operative e Nerodimes (më tej: ZON) dhe Zona Operative e Karadakut, (më tej: ZOK). Ato i raportonin Shtabit të Përgjithshëm (më tej: SHP) të UÇK-së, nga i cili merrnin planet e veprimeve luftarake dhe urdhrat.⁴⁰

Shtabi i Përgjithshëm i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, me qëllim të organizimit dhe komandimit, më 4 korrik respektivisht 23 korrik 1998, nxori

³⁹ *Arkivi i Institutit të Historisë*, Prishtinë (më tej: AIHP), Fondi: Ushtria Çlirimtare e Kosovës (më tej: UÇK), Shtabi i Përgjithshëm (më tej: SHP), Nr. 442-7/661, Sekret ushtarak, Prishtinë, më 19.11.1998, Jakup Krasniqi.

⁴⁰ Jakup Krasniqi, *Kthesa e madhe - Ushtria Çlirimtare e Kosovës*, Botim i dytë, Prishtinë: Gjon Buzuku, 2006, f.101, 117.

Rregulloret e Përkohshme. Më 4 korrik u mor vendimi për formimin e njësave deri në kompani, kurse më 23 korrik u aprovua rregullorja e përkohshme e nënrepartëve të zbulimit në luftë. Ndërkohë, më 16-17 gusht 1998, u vendos që të kalohej në nivelin e organizimit në brigada.⁴¹

Zona Operative e Shalës,* shtrihej në pjesën veriperëndimore të Kosovës, e cila kufizohej: në verilindje me ZOLL, në veri dhe veriperëndim me Serbinë dhe në jug me ZOD.⁴² Si çdo zonë tjetër edhe ajo kishte territorin e përgjegjësishë, në të cilën bënin pjesë qytetet, si: Vushtrri, Mitrovicë, Zveqan dhe Leposaviq. Komandant i ZOSH ishte Rrahman Rama. Shtabi i ZOSH ka qenë në Ashlan. Në ZOSH u formuan dy brigada: Brigada 141 dhe Brigada 142.⁴³

Brigada e parë mori emrin e veprimtarit, “Mehë Uka”*. Kjo Zonë përveç dy brigadave të lartpërmendura kishte edhe Njësitin Special të

⁴¹ Skender Zhitia, *Ushtria Çlirimtare e Kosovës- Zona Operative e Llapit*, Organizata e Veteranëve të Luftës së Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, Prishtinë: 2008, f. 62, 64.

* Nënkupto Nënzonë Operative deri në nëntor të vitit 1998. Shih më lart vendimin e Shtabit të Përgjithshëm të UÇK-së, të datës 12 nëntor 1998.

⁴² Skender Zhitia, *Roli i Mbrojtjes Civile në luftën çlirimtare të Kosovës 1998-1999* (Punim doktoreture), Prishtinë: Fakulteti Filozofik, 2019, f. 50.

⁴³ *Međunarodni Krivični Sud za bivšu Jugoslaviju* (më tej: *MKSJ*), Tužitelj protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića (I. dio), Predmet br. IT-05-87-T, Presuda 1 od 4, 26 februar 2009, f. 321.

https://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/bcs/jud090226p2_bcs.pdf

* Mehë Uka, u lind në Bajgorë, më 26 dhjetor të vitit 1962. Si i ri filloi veprimtarinë kombëtare në kushte ilegaliteti. Ishte një nga pjesëmarrësit dhe organizatorët e demonstratave të marsit dhe prillit të vitit 1981. Pas shtypjes së demonstratave, për dy muaj u burgos në Prishtinë. Në shkurt të vitit pasues u arrestua, u burgos dhe u dënua me 18 muaj burgim të rëndë për organizim dhe propagandë kundër shtetit jugosllav. Edhe, në vitin 1984, ndërkohë që po kryente shërbimin ushtarak në Kumanovë, u arrestua nga Policia Ushtarake e Armatës Popullore Jugosllave dhe iu dorëzua UDB-së, ngaqë kishin dekonspiruar grupin konspirativ, në të cilin kishte vepruar edhe Meha. Pas hetimeve gjashtëmuajore, u dënua me 7.5 vjet burg, të cilat i vuajti në burgjet e Prishtinës, Prizrenit, Somborit, Zrenjaninit dhe Mitrovicës. Në dhjetor 1990, u lirua në bazë të një amnistie të përgjithshme. Më 1993 ishte pjesë e Lëvizjes Kombëtare për Çlirimin e Kosovës. Për të tretën herë, më 1994, e burgosën për dy muaj në Burgun Ushtarak të Nishit. Pas lirim, më 1996, iu bashkua shokëve të hershëm të idealit dhe inkuadrohet në radhët e LKÇK-së, duke shërbyer si platformë e ndërtimit të identitetit politik në fillet e grupeve ilegale me synim të organizimit të luftës së armatosur. Një nga detyrat e cila iu besua ishte ajo e koordinatorit si dhe përgatitja e një platforme të

ZOSH dhe Njësitin e Policisë Ushtarake. Brigadat e ZOSH, në territorin ku vepronin, në strukturë kishin batalionet që përbëheshin nga kompanitë, toqjet, skuadrat etj. Të gjitha njësitë vepronin në zinxhirin komandues si strukturë organizative e UÇK-së.

Përgatitja profesionale ushtarake e pjesëtarëve të UÇK-së, në pranverë të vitit 1998 kishte filluar në malet e Çyqavicës. Stërvitjet mbaheshin në fushën Seqe në malet e Çyqavicës mbi fshatin Zhilivodë.⁴⁴ Nga mesi i vitit 1998, pjesa më e madhe e ushtarëve të UÇK-së u nënshtruan stërvitjeve ushtarake sistematike. Nga tetori deri në dhjetor 1998, ZOSH merret me konsolidimin e radhëve të veta, me stërvitje të Njësitit Special dhe të Brigadës 141, si dhe me sigurimin e sasisë së mjaftueshme të armatimit, logjistikës etj. U arritën të përgatiten, të stërviten dhe njësi elite, njësi speciale, siç ishin ajo e ZOSH dhe e Brigadës 141, e në fund të luftës, këto njësite u shndërruan në Batalion Gardist. Plani i ushtrimeve përfshinte këto fusha: taktikë e përgjithshme e speciale, përdorim i të gjitha llojeve të armatimit në dispozicion, topografi dhe përgatitje moralo-politike. Për çdo lëmi u caktuan eprorët përkatës në stërvitje. Në qendrat stërvitore në Zabërgj, Bajgorë dhe më pas edhe në Bare, me rekrutimin e ushtarëve, ata stërviteshin fillimisht që të përdornin armët e disa llojeve që i posedonin aso kohe, si: AK-47, M-48, snajper, pushkë gjysëmautomatike, mortaja, bazuka, nitroglicerina, armë kundërblinduese, armë kundërajrore (gulinov 12.7), të topave 75 mm, por disa edhe në përdorimin e granatahdhësve 60 mm, 82 mm dhe 120 mm, kur dihet se në këtë Zonë (më saktë, Brigada 141), formohet dhe një njësi i artilerisë,⁴⁵ në kuadër të Njësitit Special.⁴⁶ Përveç trajnimeve përgatitore, në ZOSH organizohej edhe betimi i ushtarit të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës: *“Unë, ushtari i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës,*

përbashkët për unifikimin e forcave për çlirim. Pas disa takimeve të mbajtura, në parim ishte arritur marrëveshja për bashkimin e të gjitha formacioneve klandestine në një front të vetëm, kishte mbetur vetëm nënshkrimi formal i saj, por më 29 dhjetor 1996, armiku i organizoi një pritë në fshatin Lushtë, me ç’rast dhe mori rrugën e përjetësisë. Më 1 janar 1997, u bë varrimi i tij në fshatin e lindjes, në Bajgorë të Shalës. Me emrin e tij sot janë emërtuar shkolla, rrugë, sheshe, janë thurur këngë e poezi, u ngritën përmendore, etj.

⁴⁴ S. Hasani, *Enver Tahiri, Çyqavica çerdhe trimash...*, f. 52.

⁴⁵ Miftar Kurti, *Vrojtime historike*, Prishtinë: Faik Konica, 1997, f. 77-78.

⁴⁶ Intervistë dhënë autorit nga Hasan Preteni, ish-komandant i Batalionit III të Brigadës 141 “Mehë Uka”, dhjetor 2019.

betohem se do të luftoj për çlirimin e tokave shqiptare dhe bashkimin e tyre. Do të jem përherë ushtar besnik, luftëtar i denjë i lirisë, vigjilent, guximtar dhe i disiplinuar, i gatshëm që në çdo kohë pa kursyer as jetën time të luftoj për t'i mbrojtur interesat e shenja të atdheut. Nëse shkel këtë betim, le të ndëshkohem me ligjet më të ashpra dhe nëse tradhtoj, qoftë i humbur gjaku im. Betohem, betohem, betohem!"⁴⁷ Në tekstin e betimit shihet, gatishmëria, besnikëria, vigjilenca, guximi, disiplina e luftëtarit të UÇK-së për çlirimin e vendit, si dhe pranimi i dënimit kapital në rast të mospërmbushjes së betimit.

Sa i përket furnizimit me armatim, kanë ekzistuar disa linja. Më së shumti armët u morën nga Bosnja, pastaj nga Shqipëria, por edhe nga objekte ushtarake serbe gjatë betejave dhe sulmeve ndaj tyre.⁴⁸

Një kontribut të veçantë në luftën çlirimtare padyshim që ka dhënë mërgata shqiptare në perëndim. Më 19 shtator 1998, për nevojat ushtarake kishin arritur në Vushtrri, 100 000 DM (njëqind mijë marka gjermane).⁴⁹ Në tetor të atij viti, përmes një kërkesë ZOSH bëri thirrje për ndihmë shtesë financiare.⁵⁰ Në këtë periudhë meqë UÇK-ja, kishte shtrirje operative më të madhe - rrjedhimisht nevoja për mbështetje financiare ishte imediate. Në fakt, një gjendje e tillë ishte në të gjithë Kosovën. Sa rritej numri dhe shtrirja e Ushtrisë Çlirimtare aq më shumë duheshin të ardhura për nevojat logjistike të saj. Më tej, Shtabi i Nënzonës Operative të Shalës, më 10 nëntor 1998, kishte autorizuar persona, që të grumbullonin dhe të dërgonin mjete financiare nga bashkatdhetarë për çlirimin e Kosovës.⁵¹ Lidhur me këtë, NOSH kishte dërguar më 11 nëntor edhe një kërkesë tjetër në Gjermani për sigurimin e mjeteve materiale në vlerë prej rreth 300 000 DM (treqind mijë marka)

⁴⁷ AIHP, Fondi UÇK, Dosja SHP, "Rregullore e Përkohshme e Organizimit të Jetës së Brendshme të Ushtrisë", Prishtinë, 1998, f. 1.

⁴⁸ M. Kurti, *Vrojtime historike...*, f. 79; Komandanti i Zonës së Katërt Mbrojtëse të TMK-së, Rrahman Rama, "Fushata ajrore e NATO-s për ne ishte shpresëdhënëse", *Kosova sot*, 25 mars 2000, f. 5.

⁴⁹ AIHP, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Batalioni IV, dokumenti Nr. 702/98/3, "Vendlindja Thërret".

⁵⁰ *Po aty*, Bashkatdhetarëve tanë që përkohësisht punojnë dhe veprojnë në botën e jashtme, Shalë e Bajgorës, 20.10.1998, Shtabi i UÇK-së për rajonin e Shalës.

⁵¹ *Po aty*, Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Nënzona Operative e Shalës, Nr. 1/33, datë 10.11.1998, Shalë e Bajgorës, Nënzona Operative e Shalës, komandanti Rrahman Rama.

për nevoja e pajisje me armë bashkëkohore.⁵² Autorizimi dhe kërkesa në fjalë dhanë rezultate të dukshme në këtë drejtim nga ana e bashkatdhetarëve.

Me qëllim të rritjes së harmonisë në ushtri, moslejimit të krijimit të pakënaqësive ndër ushtarë, eliminimin e parregullsive në shpërndarje të të mirave, krijimit të lehtësirave të kontrollit dhe eliminimin e mundësisë së keqpërdorimeve, Komanda e ZOSH lëshoi këtë urdhëresë: “1. Urdhërohen komandat e njësisive të Zonës së Shalës që të gjitha të mirat materiale, si: ushqim, veshmbathje, financa etj., t’i shpërndajnë në mënyrë krejtësisht të barabartë, duke filluar prej brigadave e deri te skuadra. Çdo gjë të ndahet në mënyrë të barabartë pavarësisht nga sasia apo vlera. 2. Nuk lejohen privilegje për askënd dhe për asgjë, etj.”⁵³ Më 27 dhjetor 1998, ZOSH, nxori edhe një “*Urdhëresë për ndalimin e pranimit të ndihmave për UÇK-në nga persona të paautorizuar zyrtarë*”. Për këtë kishte caktuar personat zyrtarë për kontakte me donatorë dhe për çdo ndihmë duhej të informohej Komanda e Zonës, përkatësisht organi përkatës i saj - Logjistika.⁵⁴

ZOSH, kishte “Buletinin”, organ i Brigadës 141.⁵⁵ Për më tepër, Zona në fjalë kishte misionin për drejtimin dhe koordinimin e luftës së armatosur, kundër forcave pushtuese serbe, mbrojtjen e popullsisë civile, si dhe angazhimin në proceset politike e diplomatike rreth çlirimit të Kosovës.

⁵² *Po aty*, Vëllezërve: Shaqir Tahiri, Islam Mulaku, Fadil Haziri, Gjermani. Tema: Kërkesë për sigurimin e mjeteve materiale për nevoja të pajisjes me armë bashkëkohore, 11.11.1998, Shalë e Bajgorës, Nënzona Operative e Shalës, komandanti Rrahman Rama.

⁵³ *Po aty*, Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Zona Operative e Shalës, Nr. J01-004/98, më 09.12.1998, komandanti Rrahman Rama.

⁵⁴ *Po aty*, Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Zona Operative e Shalës, Nr. J01-021/98, datë 27.12.1998, “Urdhëresë për ndalimin e pranimit të ndihmave për UÇK-në nga persona të paautorizuar zyrtarë”, komandanti i ZO të Shalës, Rrahman Rama.

⁵⁵ *Po aty*, Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Zona Operative e Shalës, Brigada 141 “Mehë Uka”, *Buletini*, organ i Brigadës 141 “Mehë Uka”, janar 1999, Nr. 1.

Veprimtaria luftarake e UÇK-së në rajonin e Shalës së Bajgorës, më 1998

Veprimi dhe konsolidimi i njësiteve të UÇK-së në rajonin e Shalës së Bajgorës dhe Çyqavicës qe shoqëruar me veprime konkrete luftarake kundër forcave pushtuese. Duke dëshmuar para Gjykatës Ndërkombëtare Penale në rastin Haradinaj dhe të tjerët, komandanti i Brigadës 125 të motorizuar, Dragan Zhivanoviq, e përshkroi Zonën e Përgjegjesisë që kishte Brigada 125 e Motorizuar e Ushtrisë së Jugosllavisë, për vitin 1998: “*Gjatë vitit 1998 Zona e Përgjegjesisë së Brigadës 125 përfshinte komunat: Leposaviq, Zveçan, Mitrovicë, Zubin Potok, Serbicë, Vushtrri, Klinë, Istog, Pejë dhe Deçan*”.⁵⁶ Komanda e kësaj Brigade, më 24 prill 1998, dha urdhër për “*vendosjen e plotë të kontrollit ushtarak mbi territorin*”. Në arsyetimin e urdhrit thuhet: “*Vlerësimet mbi forcat terroriste-shqiptare në zonën e përgjegjesisë së brigadës, në rajonet e fshatrave: Blagojë, Zaberrgjë, Çushka, Zahaq, Osojë etj., gjenden rreth 100 persona të cilët kanë zhvilluar aktivitete ushtarake kundër forcave tona dhe tani si civilë ndodhen në rajonet e fshatrave të tyre*”.⁵⁷

Intensiteti i veprimeve kishte filluar ende pa u formuar brigadat dhe zona operative. Po veçojmë, fillimisht betejën e Hamidisë, zhvilluar më 11 qershor. Ngaqë UÇK-ja kishte përgatitur njësitë e veta operative taktiko-luftarake në tërë rajonin e Çyqavicës, përkatësisht në pjesën e Artakollit në fshatrat: Trimor, Burim, Hamidi, Sibovc, Shipitullë, Strofc, Beçuk, Mihaliq, Gurakuq, Druar, Shallc, Kollë, Novolan etj., pasditen e 11 qershorit forcat serbe pësuan humbje gjatë luftimeve me forcat e UÇK-së, me ç’rast mbetën të vrarë dy pjesëtarë të Ministrisë së Punëve të Brendshme (më tej: MPB), disa të tjerë u plagosën. Nga luftëtarët e UÇK-së pati të plagosur dhe të lënduar.⁵⁸ Ndërkohë, më 18 qershor, gjatë

⁵⁶ *Fond za humanitarno pravo* (më tej: *FHP*), Dosije 125, motorizovana brigada Vojske Jugoslavije, Beograd, 2013, f. 9.

⁵⁷ *Po aty*, f. 41.

⁵⁸ *Qendra për Informim në Kosovë* (më tej: *QIK*), Informatori ditore nr. 980612, Prishtinë, 12 qershor 1998.

një aksioni u mor Fabrika e Galanterisë së Lëkurës në Bare* dhe nga qershori deri më 15 shtator, në të u qepën rreth 2 800 palë uniforma për ZOSH, ZOLL dhe ZOD.⁵⁹

Në fund të muajit qershor, me urdhrin e zëvendëskomandantit të ZOSH-së, Mensur Kasumit,⁶⁰ njësitë e UÇK-së, zbresin në fshatin Bardh të Madh dhe caktojnë pikë kontrollin në territorin ku ishte zonë e kontrolluar nga policia serbe, por që më shumë shërbente si zonë neutrale. Me aksionin e ndërmarrë u çarmatos sigurimi i Kombinatit të Korporatës Energjetike të Kosovës (më tej KEK). Ndërkohë, forcat serbe me arsenal e makineri ushtarake do t'i drejtoheshin fshatrave Bardh i Madh, Grabofc, Hade, Lajthisht, dhe një pjesë të Sibofcit. Konfrontimet zgjatën disa ditë. Njësitë e UÇK-së në pamundësi për t'u përballur me ato forca, tërhiqen në fshatin Shipitullë në lagjen "Mjeku". Në atë betejë, përveç njërive të Artakollit, morën pjesë edhe luftëtarë të tjerë.⁶¹ Në fshatin Hade, në luftime bien heroikisht tre ushtarët e UÇK-së që kishin shkuar në ndihmë nga Drenica, Ismet Uka, Mentor Dervishaj dhe Xhemajl Mehmeti.⁶²

Intensiteti i veprimeve ushtarake u shtua nga korriku i vitit 1998 e në vazhdim, me beteja të ashpra dhe të përgjakshme, siç ishte rasti me betejën e Mazhiqit që fillon më 10 përkatësisht 11 korrik. Forcat serbe nga antena e Kutlllovcit filluan aksionin duke granatuar në Mazhiq, Kutllovc, Baren dhe Vidishiçin.⁶³ Me këtë rast, në kundërpërgjigje nga forcat e UÇK-së, të Shkoza e Madhe e Mazhiqit, u plagosën 5 ushtarë të UÇK-së.⁶⁴ Më 11 korrik, forcat serbe marrin përforcime në teknikë luftarake dhe njerëz, ku priten me breshëri nga njësitë e UÇK-së. Në

* Fabrika e Galanterisë së Lëkurës në Bare ishte filial i një fabrike në Titovo Uzhice në Serbi. Fabrika kishte personel kryesisht të gjinisë femërore pothuajse nga i tërë regjioni i Mitrovicës. Aty kishin punuar edhe një numër i vogël serbësh.

⁵⁹ M. Kurti, "Zona Operative e Shalës...", f. 233.

⁶⁰ Intervistë dhënë autorit nga Mensur Kasumi, ish-zëvendëskomandant i Zonës Operative të Shalës, korrik 2020.

⁶¹ Intervistë dhënë autorit nga A. Krasniqi..., korrik 2020.

⁶² S. Hasani, *Çyqavica çerdhe trimash...*, f. 55.

⁶³ *AIHP*, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Batalioni III, Hasan Preteni, "Ditar lufte", më 10.7.1998 dhe 11.7.1998.

⁶⁴ "Qëndresa dhe heroizmi i përmasave legjendare, Nëntë vjet nga beteja e Mazhiqit - në kujtim të 15 shtatorit 1998", *Kujtesë - fokus*, 14 shtator 2007, f. 22.

mbrojtje të pozicioneve ishin të angazhuara njësitë e Brigadës që aso kohe numëronte 785 ushtarë në të gjitha detyrat.⁶⁵ Granatime kishte pasur edhe më 12-13 korrik. Si rezultat i tyre banorët nga Stantërgu, boshatisën shtëpitë, disa familje të Rahovës u larguan nga fshati, e po ashtu edhe në Melenicë. Edhe më 29-31 korrik e 1 gusht, kishte pasur granatime dhe të shtëna të pakontrolluara nga pozicione të ndryshme të forcave serbe.⁶⁶ Për këtë raportohej që kishte konfrontime në Shalë të Bajgorës.⁶⁷

Në fillim të gushtit 1998, forcat serbe kishin rrethuar fshatin Pantinë nga të dyja anët, nga ajo e Frashrit dhe Vushtrisë. Pas luftimeve, që kulmojnë më 6 gusht, bie dëshmori i UÇK-së, Jeton Tërstena⁶⁸ dhe plagosen dy luftëtarë.⁶⁹ Në gusht, si dhe më 10-15 shtator 1998, konfrontimet u përqendruan nga Kutllovci-Shkoza e Madhe (Mazhiq) deri në Trepçali, ndërsa granatimet nga minahedhës dhe topa deri në 155 mm arrinin deri nga mesi i Bajgorës. Gjatë luftimeve u shpërngulën të gjithë banorët e fshatrave Mazhiq, Terrstenë, Kutllovc, Stantërg, dhe një pjesë e fshatit Bare, të cilat ishin më të goditurat. Më 1 gusht, pas granatimeve të shumta iu vu zjarri disa shtëpive shqiptare në lagjen “Livadhi” në Trepçë. Më datë 17 të po këtij muaji, UÇK nga Kërrshi i Bletës, sulmoi forcat serbe, të cilat kishin tentuar të dilnin mbi lagjen “Kolonja angleze”. Reagimi i forcave serbe që i menjëhershëm, të cilat bombarduan pamëshirshëm vendbanimet përreth. Si pasojë u plagosën dy vajza dhe një djalë. Edhe më 21 gusht, forcat serbe sulmuan furishëm pozicionet e UÇK-së në Rajk me mjete të rënda luftarake, tanke, autobllinda dhe raketahedhës, ku pati dhe një të plagosur.⁷⁰

Gjatë periudhës 10-15 shtator 1998, forcat e Ministrisë së Punëve të Brendshme të Serbisë, zhvilluan aksionin në zonën e Bajgorës dhe në Stantërg të Mitrovicës, të cilët ishin futur në këmbë në Stantërg dhe kishin bastisur e djegur disa shtëpi. Një ekip i Njësive Policore kishte

⁶⁵ Intervistë dhënë autorit nga E. Musa..., mars 2019.

⁶⁶ *AIHP*, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Batalioni III, H. Preteni, “Ditar lufte”, më 12.7.1998, 13.7. 1998.

⁶⁷ *Kosovo Chronology: 1997 to the end of the conflict, Reserch and Analytical Papers*, Foreign & Commonwealth Office, London: June 1999, f. 28-29.

⁶⁸ Faik Shala, “U pamundësua plani sekret i armikut për krijimin e zonës së lirë serbe nga Frashëri deri në Pantinë”, *Zëri i Kosovës*, 10 mars 2000.

⁶⁹ *Vushtrria - Vician me rrethinë*, Kuvendi Komunal, Vushtrri: 2003, f. 247.

⁷⁰ Intervistë dhënë autorit nga E. Musa..., mars 2019.

marrë pjesë në operacionet në zonat e Bajgorës, njësi që vepruan nën mbështetjen e tankeve dhe automjeteve të blinduara të Ushtrisë së Jugosllavisë,⁷¹ (më tej: UJ). Në mbledhjen e 13 shtatorit 1998, Lukiqi* foli për “përgatitjen e operacionit Bajgora”. Të nesërmen ai i informoi të pranishmit se operacioni Bajgora ishte kryer. Në mbledhjen e 15 shtatorit, Lukiq edhe njëherë foli për angazhimin e ekipit 2 dhe 5 të Njësitë Speciale Policore në rajonin e Stantërgut dhe Bajgorës. Ndërsa, në mbledhjen e 16 shtatorit ai foli për operacionet në rajonin e Bajgorës, në fshatin Bare.⁷² Edhe njësi për Operacione Speciale (më tej: NJOS), së bashku me Njësitë Speciale Policore (më tej: NJSP), kishin vepruar në Bajgorë, Çyqavicë e Kosmaq gjatë tetorit të këtij viti.⁷³

Kulmi i qëndresës dhe sakrificës për rajonin e Shalës së Bajgorës arrihet me “Ofensivën e Shtatorit”, që filloi në mëngjesin e 15 shtatorit 1998. “*Sulmin në Shalë serbët e kishin bërë me një korpus dhe nga shumë drejtime*”,⁷⁴ duke ndërmarrë një ofensivë të përmasave të mëdha në të cilën u përfshinë disa fshatra të rajonit të Shalës, si: Stantërgu, Melenica, Maxhera, Zjaqi, Zabërrgja, Vidishiçi, Bare, Bajgorë, Kaçanoll, Pasomë, Rashan, Tërstenë, Mazhiq, Kutillovc, Trepçali, u granatuan dhe u dëmtuan pjesërisht edhe Dedia e Selaci. Shala ishte sulmuar përgjatë një vijë të gjatë frontale: Rahovë-Cenaj-Melenicë-Trepçali-Mazhiq-Rashan-Sumë dhe nga prapa nga Kaçanolli. Në këtë vijë të luftës frontale, nga 11 korriku deri më 16 shtator, në altarin e lirisë ranë heroikisht 7 ushtarë të UÇK-së dhe po aq civilë, ndërsa u plagosën 20 ushtarë të tjerë.⁷⁵ Lufta

⁷¹ *Međunarodni sud za krivično gonjenje* (më tej: MSKG) lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. Godine, Predmet br. IT-05-87/1-T, Vlastimir Djordjevic, Datum: 23. februar 2011, f. 119-120.

https://www.icty.org/x/cases/djordjevic/tjug/bcs/110223_judgement_p1_bcs.pdf

*Vlastimir Gjorgjeviq u akuzua nga Tribunali i Hagës për krime të kryera në Kosovë gjatë periudhës 1 janar 1999 - 20 qershor 1999, derisa ishte ndihmësministër i MPB-së dhe drejtor i sektorit për Siguri Publike.

* Sreten Lukiq - shef i Shtabit të MB-së për Kosovë që nga qershori 1998 e deri në fund të luftës.

⁷² *MKSJ*, Tužitelj protiv Milana Milutinovića....., Presuda 3 od 4, f. 445, https://hr.wikipedia.org/wiki/Rat_na_Kosovu

⁷³ *MSKG*, predmet Vlastimir Djordjevic ..., f. 31.

⁷⁴ J. Krasniqi, *Kthesa e madhe*..., f. 121; M. Kurti, *Vrojtime historike*..., f. 70.

⁷⁵ M. Kurti, “Zona Operative e Shalës...”, f. 233.

më e furishme dhe me humbje më të mëdha u zhvillua më 15 shtator. Forcat serbe fillimisht zbarkuan në Trepçë. Më pas, me njësitet e tyre të artilerisë vazhduan nëpër kodrën e Cernushës, ndërsa shumë minahedhës u pozicionuan në pjesën e vendbanimit në Trepçë, njohur si “te gaterrat”. Granatime të fuqishme u bënë nga të gjitha anët.

Artileria mbronte terrenin dhe krijonte kushte për depërtimin e këmbësores. Derisa veproi artileria, njësitet e UÇK-së, në Melenicë dhe Rahovë qëndruan në strehimore dhe me lëvizjen e këmbësores pati veprime konkrete frontale në veçanti tek pjesa nga Trepça që shpinte te lagja “Cenaj”. Forcat serbe iu vërsulën kësaj lagjeje të fshatit Stantërg, e më pas drejt Melenicës. Në lagjen Cenaj u plagos një ushtar i UÇK-së, i cili ishte dërguar për ndihmë nga Komanda e Brigadës, si dhe u vranë tre civilë. Këto viktima u varrosën pas tri ditësh nga ushtarët e Rahovës. Kurse, në një shtëpi në Preten, ishte zënë rob një person me nënën e tij, të cilët u keqtrajtuat tërë natën dhe u liruan në mëngjes.⁷⁶

Rezistencë pati edhe në Melenicë. Granatimet dhe sulmet me të gjitha llojet e armëve tashmë ishin në vllugun më të madh. Rezistenca vazhdoi edhe pse goditej me minahedhës pa ndërprerje. Kështu, nga Kompania e Parë u hodhën dy predha topi 75 mm në Trepçë, ku dhe u godit një tank i forcave serbe.⁷⁷ Në Melenicë, kishte vepruar me efikasitet edhe topi pa dridhje. Rezistenca në Melenicë u shua në orët e pasdites, për shkak të mungesës së municionit dhe armatimit të domosdoshëm.⁷⁸

Shala u sulmua edhe nga drejtimi i Llapit, nga pjesa e Kaçanollit, duke angazhuar një arsenal të fuqishëm ushtarak e policor. Padyshim, një nga betejat më të rëndësishme në Shalë të Bajgorës ka qenë ajo e Mazhiqit. Më 11 dhe 14 shtator 1998, vëzhguesit kishin konstatuar fillimin e një ofensive të përmasave të gjëra. Për këtë, Shtabi i Brigadës 141 mori masa duke dërguar përforcime ushtarake, rreth 50 ushtarë me armatimin më të mirë që kishte Brigada dhe dy anëtarë të Shtabit. Tashmë, forcat e UÇK-së, përbëheshin nga afro 100 ushtarë në vijën e frontit. Ndërkohë, forcat serbe kishin filluar sulmin paralelisht në dy

⁷⁶ AIHP, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Batalioni III, Hasan Preteni, “Ditar lufte”, më 12 dhe 13. 7. 1998.

⁷⁷ Intervistë dhënë autorit nga E. Musa., mars 2019.

⁷⁸ AIHP, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Batalioni III, Hasan Preteni, *Ditar lufte*, më 15.09.1998.

sektorë, në atë të Melenicës dhe të Mazhiqit, por në këtë të fundit fronti i luftimeve ishte shumë më i vështirë. Këmbësoria serbe tërhiqej prapa derisa granatonin nga të gjitha llojet e armëve. Konfrontimet ishin të rrepta, ato filluan edhe në distancë të afërt deri në 30-40 metra, forcat ishin të pabarabarta në numër dhe në armatime dhe u shoqëruan me humbje të konsiderueshme. Në vijën kryesore të luftimeve ishte vendosur Njësia për Intervenim të Shpejtë. Si rezultat i konfrontimeve të drejtpërdrejta, fillimisht pati tre të plagosur e më pas ra dëshmori i parë i kësaj beteje, Avni Shabani-Dedia. Më vonë, pati të plagosur lehtë dhe të tjerë shumë rëndë.⁷⁹

Pas një qëndrese të fuqishme në Mazhiq, bien pozicionet e mbrojtura. Ndërkohë, në vijën lindore të frontit në Kaçanoll, vepronte Batalioni i Parë. Një kompani e këtij batalioni, duke bashkëvepruar me ZOLL, mbrojtën pjesën më të madhe të atyre pozicioneve, të cilat ranë përfundimisht më 16 shtator. Nga forcat ushtarake të Brigadës 141, u vranë disa luftëtarë.⁸⁰ Më 16 shtator ishte edhe qëndresa e plakut 82-vjeçar nga Mazhiqi, Rifat Zeneli. Për të, kishin raportuar edhe mjetet serbe të informimit. Motra e tij Rabija, e cila kishte qenë e paralizuar ishte djegur në shtëpi.⁸¹

Më 15 shtator, ngaqë u thyen forcat e UÇK-së, që ishin të pozicionuara në Mazhiq të “Shkoza e Madhe”, në Kaçanoll dhe ato në Melenicë, kishte mbetur e paprekur një kompani e Batalionit të Dytë, ende në vijën e parë. Ajo qëndroi deri më 17 shtator, kur u sulmua nga të dyja anët dhe e kishte të vështirë të bënte rezistencë të gjatë. Pas një qëndrese disaorëshe, thyhet edhe kjo vijë e frontit. Tashmë, kishte mbetur vetëm Batalioni i Katërt.

Gjendur përballë rrethanave të krijuara, Komanda e Brigadës 141, udhëzoi popullatën civile sidomos banorët e shtëpive që ishin afër aksit rrugor, që gradualisht të tërhiqeshin. Në afërsi të Bares, Komanda e Brigadës me lejen e pronarëve të pyjeve, kishte rrëzuar shumë drunj me qëllim të vonimit të përparimit të forcave serbe për të mundësuar evakuimin e popullatës. Kjo gjë pati efektin e vet, pasi popullsia afër aksit rrugor pothuajse u zhvendos e gjitha. Rreth orës 13:00 edhe

⁷⁹ Intervistë dhënë autorit nga E. Musa., mars 2019

⁸⁰ “Të bashkojmë mendjen e punën për ta zënë agun e lirisë”, *Bujku*, 30 nëntor 1998, f. 3.

⁸¹ “Qëndresa dhe heroizmi i përmasave legjendare...”, f. 22.

drejtuesit e Brigadës tërhiqen në drejtim të Kovaçicës për t'u bashkuar me shokët e tjerë të nesërmen në Sllakofc dhe Ceceli.⁸²

Në gjendjen e krijuar, Brigada 141, ndahet në tri pjesë dhe shkëputet lidhja e komunikimit. Tashmë, njësitet që ishin në Mazhiq dhe Treçali në pamundësi për ta vazhduar rezistencën në mbrëmjen e datës 15, ishin tërhequr në drejtim të Kovaçicës. Një pjesë e Brigadës kishte lëvizur në Kovaçicë e Vesekovc dhe zhvendoset në Ceceli, në qendrën e Batalioni IV. Një pjesë e Batalionit III, pika në Rahovë, mbetën të veçuara nga pjesa tjetër, e cila ishte tërhequr në Bajgorë. Pjesa e Batalionit II, mbetet e shkëputur nga pjesa tjetër e Brigadës. Po ashtu, njësitë në Pasomë kishte mbetur i izoluar nga këmbësoria serbe në formë patkoi. Me këtë rast, bashkëluftëtarë të tjerë kishin arritur që të shkojnë dhe bëjnë njoftimin e urdhëresës që ishte për tërheqje për t'u bashkuar me pjesën tjetër të Brigadës.⁸³ Më 17 shtator ra edhe Pasoma dhe u pushtua Bajgora e u bashkuan forcat ushtarake, policore dhe paramilitare serbe në Qafë të Çeshmes,⁸⁴ duke plaçkitur, djegur dhe shkatërruar çdo gjë.

Shala e Bajgorës, gjatë “Ofensivës së Shtatorit”, u godit rëndë nga forcat serbe, të cilët kishin angazhuar një arsenal të fuqishëm ushtarak me mjete të blinduara e logjistike. Forcat e UÇK-së, u thyen karshi një force aq të madhe dhe mizore. Për më tepër, forcat serbe, pa respektuar asnjë kod moral, dogjën e shkatërruan gjithçka hasën dhe mundën. Vranë bagëti, dogjën e shkatërruan shkolla, shtëpi, ushqim kafshësh e të gjitha rezervat ushqimore.⁸⁵ Ofensiva e forcave serbe vazhdoi më tutje drejt Vaganicës, Ashlanit dhe fshatrave të tjera rrëzë Çyqavicës. Operacioni luftarak në Çyqavicë ishte i përmasave të mëdha. Komandant gjeneralkolonel, Nebojsa Pavković kishte dhënë urdhër për të mbështetur forcat e MPB në shkatërrimin e forcave të UÇK-së, në

⁸² Intervistë dhënë autorit nga Emin Begu, ish-pjesëtar i Njësitit të Parë në Zabërrgjë e ish-ndihmëskomandant për Moral dhe Politikë në Brigadën 141 “Mehë Uka”, dhjetor 2019; Intervistë dhënë autorit nga N. Dedia., dhjetor 2019.

⁸³ Po aty.

⁸⁴ Emin Musa, *Fjalë rasti në Akademinë për kujtimore me rastin e 16-vjetorit të Epopesë së Mazhiqit*, Mitrovicë, me 15 shtator 2014.

⁸⁵ *Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut Mitrovicë* (më tej: KMDLNJ). Mbi arsimin në Mitrovicë 1990-1999, Kutia Nr. 26. Raport i Këshillit Komunal të Arsimit dërguar Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Kulturës në Prishtinë.

sektorin e Çyqavicës. Sipas detyrave të Korpusit të Prishtinës, një pjesë e forcave të korpusit, rrethoi forcat shqiptare. Duhej të kryhej një aksion i shpejtë dhe i vrullshëm për të mbështetur forcat e MPB-së në thyerjen e UÇK-së në malin Çyqavicë, më pas edhe në sektorë të tjerë që të parandaloheshin largimi i UÇK-së apo ndërhyrja e tyre në sektorët e betejave. Popullata serbe (në vendbanimet serbe) do të ndërpriste krahun e djathtë të lumit Sitnica dhe do të pengonte UÇK-në që të kalonte nga mali Çyqavicë për në Vushtrri dhe në shpatet e malit Kopaounik dhe anasjelltas. Operacionet luftarake filluan në ora 07:00 të mëngjesit të datës 22 shtator dhe u zhvilluan në dy faza sipas planit të përgatitur: Faza e parë (2-3 ditë) dhe Faza e dytë (1-2 ditë). Sipas Urdhrit detyrat e forcave serbe, konkretisht të Brigadës 125 të Motorizuar, Brigadës 15 të Blinduar, Brigadës 243 të Motorizuar⁸⁶ ishin të ndara etj.

Sipas Urdhrit të dhënë filloi edhe plani i realizimit. Më 22 shtator 1998, herët në mëngjes, forca të mëdha policore e ushtarake me mjete të motorizuara dhe me artileri, pozicionohen në vijën frontale me gjatësi 3 km prej Kodrës së Madhe, fshati Pirç dhe Kodra të “Pritat e Arifit” prej ku me artileri dhe mjete luftarake granatojnë fshatin Ashlan, gjegjësisht pozicionet e UÇK-së. Këtu zhvillohet një nga betejat më të ashpra të Brigadës 142. UÇK-ja ishte pozicionuar në vijën e mbrojtjes në Gurëbardh, në “Rrogën e Zhigës”, te “Zabeli i Marës”, te “Kodra e Vogël” në pjesën veriore të Ashlanit dhe te Kodra e Kishës. Luftimet zgjatën tërë ditën. Në mbrëmje, rreth orës 21:35, forcat e UÇK-së organizuan formën e luftës diversante në pozicionet e forcave serbe dhe teknikën e saj duke shkatërruar një tank, një autobлиндë dhe një kamion, si dhe duke vrarë dhe plagosur disa ushtarë dhe policë. Kjo betejë zgjati edhe në ditët në vijim (më 23 dhe 24 shtator 1998).⁸⁷ Meqë në këtë fshat, kishte mijëra shqiptarë civilë, ushtria serbe kishte hedhur granata të kalibrave të ndryshme, duke mos i zgjedhur fare pozicionet, nëse janë të UÇK-së, apo të popullatës civile. UÇK-ja në këtë betejë pati 4 ushtarë të vrarë: Agim Ramadani, Mustafë Shyti, Hamit Hyseni e Bislim Imeri dhe

⁸⁶ Zona neodgovernosti, Fond za humanitarno pravo Beograd, <http://zonaneodgovernosti.net/>. Komanda e Korpusit të Prishtinës, Sekret ushtarak, Top sekret nr. 880-243, 19 shtator 1998. Urdhër për të mbështetur forcat e MPB-së në shkatërrimin e forcave terroriste në sektorin e Çyqavicës, komandanti gjeneralkolonel Nebojsa Pavković, f. 3-5.

⁸⁷ M. Kurti, *Vrojtme historike...*, f. 70-71.

disa të plagosur. Përveç ushtarëve të rënë pati edhe një numër të konsiderueshëm civilësh të vrarë. Edhe pse ishte gjendje e rëndë lufte, ku në çdo cep operonte ushtria dhe policia serbe, ceremonia e varrimit u krye me himn kombëtar.⁸⁸

Pas “Ofensivës së Shtatorit”, e më konkretisht me zhvendosjen e shumicës së anëtarëve të Shtabit të Brigadës 141, shërbimit sanitar dhe të plagosurve në Ceceli, më 17 shtator, Shtabi i Brigadës 141 mbajti një takim në shkollën e Cecelisë, që ishte edhe kazermë e UÇK-së së Batalionit IV. Tema kryesore ishte mendimi i kalimit të Brigadës përtej Sitnicës, në zonën e kontrolluar nga Brigada 142 e ZOSH. Një gjë e tillë ishte kundërshtuar në veçanti nga komanda e Batalionit IV.⁸⁹ Pas një diskutimi ishte vendosur që të kthehen, dhe më 19 shtator arritën në Bajgorë. Fillimisht, më 21 shtator, në shkollën e Bajgorës u mbajt një takim konsultues me të gjithë ushtarët e Batalioneve I, II dhe III, u vendosën rregullat e riorganizimit të mëtejme. Më 28 shtator 1998, Shtabi i Brigadës, mbajti një takim konsultues dhe koordinues me komandantin e ZOLL dhe eprorë të tjerë, me ç’rast u koordinuan disa aktivitete të përbashkëta. Më 29 shtator 1998, u bë analiza e ngjarjeve, arritjet dhe dobësitë. Më 1 tetor 1998, në Shtabin e Brigadës kishte shkuar vëzhguesi i parë ndërkombëtar (një major francez). Në mbrëmjen e 25 tetorit 1998, shkuan për vizitë pune dhe analizë të gjendjes, Shtabi i Përgjithshëm i UÇK-së, në këtë përbërje: Hashim Thaçi, Jakup Krasniqi, Rexhep Selimi dhe Ramë Buja. Ishte prezent edhe komandanti i Zonës Operative të Shalës, Rrahman Rama. Të nesërmen (26 tetor) në orën 10:00, u mbajt një mbledhje analizuese e situatës. Pas një sërë diskutimesh ishte arritur në përfundimin që të bëhej riorganizimi ushtarak, pavarësisht sfidave e vështirësive të krijuara.⁹⁰

Ndërkohë, në njësitet e UÇK-së të rajonit së Çyqavicës u vërejt mungesa e madhe e municionit dhe armatimit. Me urdhër të Shtabit të ZOSH, më 24 tetor 1998, marrin rrugën për në Shqipëri për furnizim me

⁸⁸ Sabit Syla, *Arsimi shqip në Mitrovicë (Mësimdhënës dhe luftëtarë të lirisë)*, Prishtinë: Libri Shkollor, 2013, f. 188.

⁸⁹ Intervistë dhënë autorit nga Gani Imeri, ish-pjesëtar i Njësitit të Parë në Zabërrgjë e ish-komandant i Batalionit IV në Brigadën 141 “Mehë Uka”, shtator 2019.

⁹⁰ *AIHP*, Fondi UÇK, Dosja ZOSH, Shënim nga Emin Musa, “Përshkrimi i ngjarjeve pas ‘Ofensivës së Shtatorit’ 1998”, në Brigadën 141 “Mehë Uka”, shtator 2019.

armatim dhe municion, ushtarë nga dy batalionet (Batalioni I dhe Batalioni II) të Brigadës 142. Numri gjithsej ishte 86 ushtarë, nga të cilët, më pas, disa nuk u kthyen në Kosovë. Së bashku me grupin e Brigadës 142 ishte edhe një pjesë e ushtarëve të Llapit.⁹¹ Pas një rrugëtimi të vështirë, nga fshati Lubizhdë e Hasit kaluan kufirin shqiptaro-shqiptar dhe arritën në Cahan dhe Vlanë. Pas tri ditë qëndrimi në Shqipëri, pasi u armatosën, për t'i ndihmuar në përcjellje, ishte Tahir Sinani nga Tropoja. Gjatë kthimit, në vendin e quajtur Optrushë ushtarët hasën në pritat serbe dhe ranë heroikisht luftëtarët: Hamdi Hajrizi, Bektesh Haliti dhe Nezir Ymeri, por pati edhe të plagosur rëndë. Gjithashtu bien dëshmorë edhe dy komandantët nga Rahoveci, Selajdin Mullabazi-Mici dhe Xhelal Hajda-Toni.⁹²

S u m m a r y

THE KOSOVO LIBERATION ARMY WAR IN THE OPERATIONAL ZONE OF SHALA AND LOSSES OF SERBIAN FORCES

The Operational Zone of Shala (further: ZOSH) covered the northwest region of Kosova and was bordered with: the Operational Zone of Llap on the northeast, Serbia on the north and northwest and Operational Zone of Drenica on the south. The ZOSH headquarter was located at the village Ashlan. The ZOSH consisted of two brigades: Brigade 141 and Brigade 142. The first Kosovo Liberation Army (further: KLA) unit, consisting of eight soldiers, appeared publicly in Shala region, respectively in Zabergja village in the spring 1998. The commander of ZOSH was Rahman Rama. In addition to mentioned brigades the ZOSH had its Special Unit and a Unit of Military Police. The ZOSH Brigades, within its area of responsibility, as a tactical formation, was structured in following line: battalions-companies-platoon-teams, etc.

There were several lines of weapon supply to this Zone. Weapons came mostly from Bosnia, later from Albania, but even from Serbian military stores during the fighting or raids. The KLA of ZOSH was financially supported by Albanian western diaspora, by local people, political subjects, associations, etc.

⁹¹ Intervistë dhënë autorit nga Safet Hasani, ish-polic ushtarak i Zonës Operative të Shalës, korrik 2020.

⁹² *Po aty*.

The KLA in Shala of Bajgora was a structured formation, but was also restructured. The restructuring was made in compliance to the decision No. 442-7/662, issued by KLA General Headquarters on 19.11.1998 in Prishtina.

The intensity of military actions against the Serbian occupying forces during the years 1998-1999 prevailed in several broad frontal lines in the ZOSH. The most distinguished actions to be mentioned were: fighting in the villages Pantina and Frasher, the Battle at Mazhiq village, the Battles at Majdan, Melenica, Ashlan and Vaganica village; the fighting along the frontal line: Rahove-Cenaj-Majdan-Melenice-Trepcali-Mazhiq-Rashan-Pasoma; fighting in Skroma-Ceceli-Dumnice-Samadrexha; fighting along Qiqavica village: Bukosh, Liqe, Balinc, Dolak, Pantina and Gurebardh village; fighting in Druar, Salq, Reznik, etc. The fierce fighting along the ZOSH lines resulted with over than 100 martyrs and 200 wounded KLA soldiers. According to Serbian sources, the Serbian forces suffered major losses combating directly with KLA.

The ZOSH was also an important diplomatic site in addition to the military. On the 8 January 1999 seven soldiers and a Sergeant of Yugoslavian Army have been captured within the area of responsibility of this Zone. Those soldiers have been released in exchange to nine KLA soldiers, who had been captured on the night of 13-14 December 1998 at the borderline between Kosovo and Albania. This event transformed not only the ZOSH, but the entire KLA into a powerful political factor.

The Serbian forces committed serious crimes in the ZOSH. The most known massacres were: in Studime - 2 May 1999; in city of Vushtrri - 22 May 1999; murder of eight females on 24 May.